

Стаття 1276. Перехід права на прийняття спадщини

1. Якщо спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині, переходить до його спадкоємців (спадкова трансмісія).

Право на прийняття спадщини у цьому випадку здійснюється на загальних підставах протягом строку, що залишився. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він подовжується до трьох місяців.

Коментар:

1. До складу спадщини включаються права та обов'язки спадкодавця, які не припинилися з настанням його смерті (див. коментар до ст. ст. 1216, 1218, 1219 ЦК). Одним з майнових прав, яке могло виникнути у спадкоємця, проте не було реалізоване

ним, є право на прийняття відкритої на його користь спадщини. Ст. 1276 ЦК якраз і передбачає можливість переходу у спадщину права на прийняття спадщини. Правило, в силу якого відбувається спадкування в тих випадках, коли особа, закликає до спадкування, померла, не встигнувши висловити свою волю на прийняття чи на відмову від прийняття спадщини, має назву спадкової трансмісії. В таких випадках право спадкоємця прийняти спадщину або відмовитися від її прийняття переходить до його власних спадкоємців. Таким чином, відбувається перехід у спадщину права спадкування.

2. Спадкову трансмісію не слід ототожнювати з інститутом спадкування за правом представлення як права спадкування родичів спадкоємця, визначених у ст. 1266 ЦК, померлого до відкриття спадщини. В даному випадку померлий не був закликаний до спадкування, тому не може йти мови про перехід права від померлого до його нащадків. На відміну від цього, при спадковій трансмісії такий перехід відбувається, оскільки вже закликаний до спадкування спадкоємець набув право спадкування (право прийняти спадщину або відмовитися від її прийняття), але не встиг його реалізувати.

Друга відмінність стосується складу учасників вказаних відносин. Суб'єктами спадкування за правом представлення виступають лише особи, чітко визначені у ст. 1266 ЦК. Навпаки, при спадковій трансмісії коло суб'єктів права спадкування не є заздалегідь обмеженим. При спадковій трансмісії права та обов'язки, що складають спадщину, переходять від трансмітента (особи, яка не встигла здійснити належне їй право спадкування) до трансмісара (спадкоємця особи, яка не встигла реалізувати вказане право).

Нарешті, аналізовані інститути відрізняються за сферою застосування. Спадкова трансмісія можлива як при спадкуванні за законом, так і при спадкуванні за заповітом, в той час як спадкування за правом представлення застосовується лише при спадкуванні за законом.

3. Спадкову трансмісію слід відрізнити і від тих випадків, коли закликаний до спадкування спадкоємець подав до нотаріального органу заяву про прийняття спадщини згідно зі ст. 1269 ЦК, але не одержав свідоцтво про право на спадщину, тобто встиг прийняти спадщину, але не встиг її оформити. Оскільки в подібних ситуаціях спадкоємець вважається таким, що набув право на спадкове майно, після смерті останнього до його власних спадкоємців переходить не право на прийняття спадщини, а сама спадкова маса.

Навіть у тих випадках, коли до складу спадщини входить право власності на нерухоме майно, яке за ч. 2 ст. 1299 ЦК переходить до спадкоємця з часу державної реєстрації прав на нього, численні судові рішення за позовом спадкоємців померлої особи, яка прийняла спадщину, але не встигла оформити свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, засвідчують задоволення позовів про визнання за спадкоємцями такої особи права власності на це майно в порядку спадкування, посилаючись на норму ч. 5 ст. 1268 ЦК про те, що прийнята спадкоємцем спадщина належить йому з часу її відкриття.

Якщо помер до закінчення строку для прийняття спадщини, не звертався до нотаріальної контори і за заявою про прийняття спадщини, але є таким, що прийняв спадщину "автоматично", тобто внаслідок спільного постійного проживання разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини і не відмовився від неї, або через те, що на час відкриття спадщини малолітнім, неповнолітнім, недієздатним або обмежено дієздатним і не відмовився від прийняття спадщини самостійно чи в особі законних представників, права спадкоємців такої особи засновуються не на правилах спадкової трансмісії, а на звичайних нормах, що визначають спадкування відкритої спадщини. Така нотаріальна практика є стабільною і, на наш погляд, правильною.

Проте не можна не відзначити, що є підстави для зміни практики, що склалася. Справа в тому, що сучасне законодавство надає право спадкоємцеві в межах строку для прийняття спадщини анулювати заяву про прийняття спадщини (ч. 5 ст. 1269 ЦК), ч. 3, 4 ст. 1268 ЦК встановлюють лише презумпцію автоматичного прийняття спадщини, що може бути спростована поданням заяви про відмову. Тому в усіх трьох перерахованих випадках спадкоємець, на користь якого відкрилася спадщина, але який помер до закінчення строку для прийняття спадщини, на підставі чинного законодавства може вважатися лише потенційним спадкоємцем, а не суб'єктом, який реалізував належне йому право на спадкування.

З викладеного випливає, що в подальшому за спадкоємцями такої особи право на спадкування може визнаватись в порядку спадкової трансмісії.

4. Право на прийняття спадщини внаслідок спадкової трансмісії переходить до спадкоємців за заповітом особи, яка не встигла прийняти спадщину, а за його відсутності, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини до

спадкування закликаються спадкоємці за законом (ч. 1, 2 ст. 1223 ЦК). Правила, що регулюють правові наслідки відпадіння спадкоємців при відмові від прийняття спадщини (ст. 1275 ЦК), на правовідносини спадкової трансмісії не поширюються.

Оскільки право на обов'язкову частку у спадщині мають лише суворо визначені законом особи (ст. 1241), право на прийняття обов'язкової частки після смерті цих осіб припиняється і не переходить до їхніх власних спадкоємців за правилами спадкової трансмісії.

5. Право на прийняття спадщини за спадковою трансмісією переходить до спадкоємців трансмітента у межах строків для прийняття спадщини. Однак якщо строк, що залишився, менший ніж три місяці, він продовжується до трьох місяців. Строк для прийняття спадщини у порядку спадкової трансмісії може бути продовжений за письмовою згодою спадкоємців або у судовому порядку, якщо суд визнає причини пропуску цього строку поважними (частини 2, 3 ст. 1272).